

TAINA POCĂINȚEI

Pr. Alexander Schmemmann

1. Pentru fiecare preot conștiincios spovedania este, fără îndoială, unul din cele mai dificile și frustrante aspecte al slujirii sale. Aici, pe de-o parte, el întâlnește (se lovește de) singurul obiect adevărat al preocupării sale pastorale: sufletul uman, omul, așa cum stă el, păcătos și mizerabil, înaintea lui Dumnezeu. Dar, tot aici, pe de altă parte, el (preotul) realizează în ce măsură creștinismul convențional a pătruns în viața Bisericii. Noțiunile creștine fundamentale de păcat și pocăință, împăcare cu Dumnezeu și înnoirea vieții par a fi devenit irelevante. Dacă acești termeni mai sunt încă folosiți, înțelesul lor este cu siguranță diferit de cel pe care întreaga credință creștină ar trebui să se bazeze.

2. O altă sursă a dificultăților este confuzia teoretică, sau chiar teologică, cu privire la natura Tainei Pocăinței. În practică, o înțelegere formală și juridică a ei, evident occidentală și „catolicizată” la origine, coexistă, paradoxal, cu o la fel de îndoielnică reducere a mărturisirii la psihologie. În primul caz omul vine la preot, își mărturisește încălcările legii creștine (canoanelor) și primește iertarea care îi dă dreptul la o a doua Taină „a obligației” – Sfânta Împărtășanie. Aici mărturisirea corectă este redusă la minimum și, în unele biserici, chiar înlocuită cu o formulă generală citită de penitent. Toată emfaza (atenția) este pusă pe puterea preotului de a ierta și cea din urmă este considerată a fi „validă” fără a ține seama de stare de pocăință a sufletului. Dacă primul caz ne arată tendințele „catolicizante”, cel de-al doilea le evidențiază pe cele „protestantizante”. Aici, mărturisirea este privită ca o „sfătuire”, ca un ajutor și soluție în privința problemelor și dificultăților și nu este un dialog între Dumnezeu și om, ci între om și ceea ce se presupune a fi un sfătuitor înțelept și experimentat cu răspunsuri „de-a gata” pentru toate problemele umane. Totuși, cele două tendințe întunecă și deformează înțelegerea și practica adevărată ortodoxă a mărturisirii.

3. Situația existentă se datorează mai multor factori. Și, deși este imposibil să îi enumerăm pe toți aici și chiar să subliniem istoria foarte complicată a dezvoltării Tainei Pocăinței, câteva remarci sunt necesare înainte de a discuta posibilele soluții.

a) La origine Taina Pocăinței era înțeleasă și practică ca reîmpăcare a celor excomunicați, excluși de la „ecclesia” – adunarea Poporului lui Dumnezeu și

împlinirea lui în Euharistie care este „koinonia” (părtășia) cu Trupul și Sângele lui Hristos. Excomunicatul este cel care *nu poate oferi* și, prin urmare, *nu poate primi*. Această reconciliere era un proces lung și iertarea – dovada finală, semnul sau „imagea” pocăinței, a respingerii și condamnării de către penitent a propriului păcat și a propriei însingurări de Dumnezeu, al mărturisirii (manifestării, recunoașterii) reale a păcatului. Puterea iertării nu era înțeleasă ca o „putere în ea însăși” independentă virtual de pocăință. (Iertarea) Era cu adevărat semnul tainic al unei pocăințe acceptate care își arăta rodul său. Biserica în persoana preotului *dădea mărturie* dacă era o pocăință adevărată și dacă Dumnezeu o accepta, penitentul se „reîmpaca și se unea” (din nou) cu Biserica. Orice schimbări ar fi avut loc în practica acestei taine, cea dintâi și esențială ei semnificație rămâne punctul de început al înțelegerii ortodoxe a ei.

b) De asemenea, chiar de la început, slujirea Bisericii implica *purtarea de grijă a sufletelor*, povățuirea în viața duhovnicească, ajutor în lupta lăuntrică a omului cu vechiul Adam. Dar, la început, nu era inclusă și în Taina pocăinței. Doar sub influența teoriei și practicii monahicești foarte bine dezvoltate a povățuirii duhovnicești, cea din urmă a devenit treptat parte integrantă a mărturisirii. Totuși, chiar în monahism această povățuire duhovnicească a rămas distinctă de Taina Mărturisirii mult timp după aceea și era destul de des încredințată călugărilor nehirotoniți. Secularizarea progresivă a societății creștine a avut un rol esențial în denaturarea slujirii pastorale și a conținutului central al spovedaniei. Biserica după Constantin a încetat să mai fie o minoritate înclinată eroic spre „credință” identificându-se aproape complet cu „lumea” (vezi termenul rusesc *mirian* pentru grecescul „laikos”) și are de-a face cu o multitudine de creștini convenționali care au nevoie de ajutor, povățuire continuă și îngrijire personală. Schimbarea semnificativă în practica euharistică (de la o împărtășire corporativă ca act esențial al apartenenței la Trupul lui Hristos – la o mai mult sau mai puțin frecventă împărtășire individuală) care a avut loc în aceeași perioadă și sub influența aceluiași factori a avut drept consecință transformarea înțelegerii pocăinței. De la taină pentru cei *tăiați din* Biserică a devenit o taină pentru cei *din interiorul* Bisericii. Importanța teologică s-a mutat de pe *pocăință* pe *iertare* ca singurul element esențial al tainei.

c) Secularizarea societății creștine a deschis-o și a făcut-o receptivă la filozofiile umanistice și pragmatice cu privire la viață, ceea ce a întunecat radical concepția creștină cu privire la păcat și la pocăință. Conceptul despre păcat ca separare de Dumnezeu, de singura viață adevărată în El și cu El, a fost înlocuit progresiv cu un soi de legalism moral și ritual în care păcatul înseamnă în primul rând încălcarea unei reguli stabilite. Într-o societate centrată pe om și mulțumită de sine cu eticile sale despre succes și „decentă” pur exterioară însăși regulile au suferit o transformare radicală. Au încetat să mai fie privite ca norme absolute și au fost reduse la un cod etic social acceptat. Dacă creștinul începuturilor întotdeauna a știut că este un păcătos ale cărui păcate sunt iertate și care, fără vreun merit din partea sa, este introdus în Cămara de Nuntă, i se dăruiește o viață nouă, este făcut participant la Împărăție, creștinul modern, de vreme ce în ochii societății este un om decent și un „om de treabă”, întotdeauna „se simte bine” cu privire la el însuși și se bucură cu totul de autoadmirația sa. Viziunea sa asupra vieții care, în schimb, modelează înțelegerea sa cu privire la religie exclude întru totul orice dimensiune a profunzimii, fie ea cu privire la înstrăinarea de adevărata viață, fie cu privire la noua viață în Hristos. Desigur că, din când în când, mai calcă și el pe alături – dar foarte puțin și lipsit de importanță! – dar, dincolo de toate, cine nu cade? Totuși, când s-a întâmplat ca recent să spovedesc cam 50 de oameni dintr-o parohie tipică din Pennsylvania, niciunul nu a recunoscut să fi făcut vreun păcat! Nu ni se spune zilnic de către media sau de către alte mijloace de comunicare în masă că trăim în cea mai bună societate posibilă printre cei mai buni oameni din lume? „Creștinii” au luat foarte în serios această afirmație.

d) În final, acest secularism a câștigat ierarhia și chiar pe preoți. Viața Bisericii noastre este bazată pe un sistem de rugăciuni comune și închinare. O parohie este mereu fericită cu privire la ea însăși și îi cere preotului constant să mulțumească oamenilor „de treabă” ce o alcătuiesc pentru contribuțiile, eforturile și generozitatea lor, îi cer să fie oglinda în care se poate admira pe ea însăși. Același spirit al succesului, al „bunului vecin” și al activităților exterioare care pervertesc viața noastră de sus până jos. Succesul Bisericii este măsurat în termenii participării, a bunăstării financiare și a numărului de „afaceri parohiale” de toate felurile. Unde să mai găsim loc și pocăinței? Este cu adevărat absentă din predica și învățătura Bisericii. Un preot își poate chema parohienii săi la realizări de natură materială „mai bune și mai mari”, poate, uneori, să-și exprime nemulțumirea cu privire la

„participarea” lor și la „obligațiile” lor, se poate lupta cu comitetul parohial, dar el însuși de obicei nu se gândește la lume în termenii de „... pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieții” (I Ioan 2:16). El însuși nu crede cu adevărat în Biserică ca mijloc de *mântuire* din deznădejdea și întunecimea păcatului, ci ca instituție menită satisfacerii „nevoilor religioase” ale membrilor săi care sunt „în stare bună”. În aceste condiții duhovnicești, în această situație morală pseudo-creștină, mărturisirea nu poate fi decât ceea ce este: fie o altă „datorie religioasă” menită să fie îndeplinită o dată pe an pentru satisfacerea unei norme canonice abstracte, un adevărat „scop în sine” fără nicio consecință duhovnicească, fie o discuție despre „problemele” cuiva (nu despre păcat sau pentru păcat din moment ce, dacă ar fi recunoscut ca atare, atunci păcatul ar înceta să fie o „problemă”) care de cele mai multe ori nu au nicio soluție pentru că soluția lor ar fi convertirea la adevăratul creștinism.

4. Poate fi restaurată o practică cu adevărat ortodoxă a mărturisirii? Da, dacă am avea curajul de a trata problema din rădăcinile ei și nu doar la exterior.

Începutul acestei restaurări se face *predicând și învățând*. Într-o anumită măsură toată predica și învățătura creștină este o chemare la pocăință, la *metanoia*, schimbarea minții, reevaluarea tuturor valorilor în lumina lui Hristos. Nu este nevoie să predicăm tot timpul despre „păcat”, să judecăm și să condamnăm. Adevărata schimbare (reevaluare, pocăință) are loc atunci când omul se lasă provocat cu adevăratele „conținuturi” ale Evangheliei, cu profunzimea și înțelepciunea divine, cu frumusețea și cu o înțelegere care le cuprinde pe toate, atunci când devine „capabil de pocăință”, întrucât adevărata pocăință este tocmai descoperirea de către om a abisului care îl separă pe el de Dumnezeu și de jertfa înfăptuită de El pentru om. (Adevărata pocăință) este atunci când omul vede camera de nuntă împodobită și realizează că nu are îmbrăcăminte potrivită pentru a intra. O parte prea mare a predicii noastre ia forma imperativelor abstracte: Biserica prescrie să facem cutare sau cutare; dar a porunci nu înseamnă a predica. A predica presupune dorința de a converti poporul la ceea ce este bun, la *înțelesul* divin pentru că doar acest înțeles poate face „prescripții” importante, de viață dătătoare, mântuitoare. De asemenea, învățătura creștină ar trebui să includă o critică profundă și constructivă la filozofia secularistică a vieții, o evaluare a culturii în care trăim. Creștinii trebuie să lupte întotdeauna cu idoli – și suntem o mulțime de acest fel astăzi: „succes”, „materialism”, „siguranță”, „centrarea pe bani” etc. Iar aici,

noțiunea de păcat, prin *judicata* largă și cu adevărat creștină, își recapătă adevăratul sens, anume acela de *deviere de la dragoste și interes*, de valori și norme idolatrizate, dar care, în esență, nu sunt „de valoare”. Dar această critică presupune, bineînțeles, ca însuși preotul să nu se identifice cu această lume și să pună în centrul slujirii sale Adevărul veșnic, iar nu „considerațiile practice. Atât predica, cât și învățătura trebuie să aibă în componența lor și un element profetic, un element al judecății divine, o invitație la a vedea totul din această lume cu ochii lui Hristos.

5. Prin urmare, Spovedania trebuie înlocuită în perspectiva tainei pocăinței. Și fiecare taină implică cel puțin trei elemente la fel de esențiale în săvârșirea lor: *pregătirea, rânduiala liturgică și desăvârșire, împlinire*. Dacă întregă viața a Bisericii și, în mod special, predica și învățătura Ei sunt, după cum am văzut, pregătirea pentru pocăință în sens larg, înseamnă că există loc și nevoie pentru o pregătire specială. Biserica a despărțit diferite perioade de pocăință: postul Mare, postul Crăciunului sau alte sărbători. Aici slujba însăși devine o „școală a pocăinței” (cf. de exemplu bogățiile de negrăit ale Tridoului postului Mare) și este timpul propice pentru a centra predica pe însăși taina pocăinței. Ordinea citirii Evangheliilor, Psaltirea, imnele și rugăciunile ne oferă material abundent, scopul predicii nefiind altul decât acela de „a aplica” toate acestea la oameni, la viața lor, la situația lor actuală. Scopul este acela de a-i provoca spre o *stare de pocăință*, de a-i determina să-și examineze viețile lor nu doar în termenii păcatelor izolate și a încălcărilor legii, ci în motivațiile lor cele mai adânci (profunde). Unde este adevărata comoară a inimilor lor? Ce îi conduce în viața lor? Cum „simt” timpul prețios pe care Dumnezeu l-au dăruit lor? Care este înțelesul acestui progres rapid spre un sfârșit fără șansă de scăpare? Un om care își cercetează motivațiile cele mai profunde ale vieții sale, care a înțeles, chiar și numai o dată, că viața în totalitatea ei poate și trebuie să se refere la Hristos se află pe calea spre pocăință care este întotdeauna o *conversie*, o schimbare a minții, o viziune reînnoită, o decizie de a te reîntoarce la Dumnezeu (cf. pamfletul cu privire la Postul Mare). Pregătirea trebuie, atunci când este nevoie, să includă și o explicare a spovedaniei – ordinea desfășurării ei, înțelesul și rugăciunile.

6. Rânduiala liturgică a spovedaniei constă în A) rugăciuni înainte de spovedanie; B) îndemnarea la pocăință; C) spovedania propriu-zisă și D) iertarea.

Rugăciunile înainte de spovedanie nu ar trebui să fie omise niciodată. Spovedania transcende nivelul uman de dialog și, de asemenea, pe cel al cunoașterii pur

raționale a vinei. Omul poate spune „vinovat” și fără să simtă nicio pocăință. Toate tainele sunt acte ale transformării (transfigurării). Și prima transformare în taina pocăinței este tocmai aceea a transfigurarea mărturisirii umane în pocăința creștină, într-o criză curățitoare a sufletului uman care se întoarce la Dumnezeu și de la El primește vederea amândurora – a păcatului și a iubirii copleșitoare a lui Dumnezeu care „acoperă” păcatul. Dar această transformare necesită ajutorul divin și rugăciunile dinaintea spovedaniei invocă și cheamă acest ajutor. Ele sunt, prin urmare, parte integrală a tainei.

După aceste rugăciuni urmează *îndemnarea*. Aceasta este ultima invitație la adevărata pocăință. „Dumnezeu stă nevăzut de față și primește mărturisirea...”

Dar este esențial ca în acest moment solemn, când subliniază prezența lui Hristos, preotul să nu stea cu fața la credincioși, *opus* penitenților. Una din cele mai bune forme de îndemnare este identificarea preotului cu toți oamenii păcătoși. „Noi toți am păcătuit...”. Pentru că el nu este nici un persecutor, nici un martor tăcut. El este imaginea lui Hristos, a Celui care ia asupra Sa păcatele întregii lumi și neobosita Sa milă este cea care mișcă oamenii spre pocăință. Mitropolitul rus Antonie definește esența preoției ca „iubire milostivă”. Pocăința este taina împăcării, taina iubirii, nu a judecății.

Mărturisirea însăși are diferite forme. Dar, de vreme ce penitentul nu știe de obicei cum să înceapă, ține de datoria preotului să îl ajute. Forma dialogului este, prin urmare, cea mai practică formă. Și cum toate păcatele sunt în mod esențial păcate împotriva lui Dumnezeu, împotriva adevărului și iubirii Lui, credem că mărturisirea ar trebui împărțită în trei părți:

a) În legătură cu Dumnezeu: - întrebări despre credință, despre posibile îndoieli sau deviații, despre rugăciune, viață liturgică, sărbători etc. Prea mulți preoți reduc întreaga mărturisire la „acte imorale” uitând că rădăcina adâncă a tuturor păcatelor este credința slabă sau deformată, în lipsa iubirii lui Dumnezeu.

b) Relația cu aproapele: - atitudinile fundamentale de egoism și egocentrism, indiferența față de oameni, lipsa atenției, interesului, iubirii. Toate actele care ofensează trebuie menționate și păcătoșenia lor trebuie subliniată înainte penitentului: invidia, bârfa, cruzimea etc.

c) Relația cu tine însuși: - păcatele trupului cu viziunea creștină despre curăție și „sănătate”, respectarea trupului ca icoană a lui Hristos, etc. – Lipsa interesului serios, a efortului real de a-ți adânci propria viață; alcool, idea ieftină de „distracție”, iresponsabilitatea, relațiile familiale. Nu trebuie să uităm niciodată că noi, de obicei, avem de-a face cu un om care nu este obișnuit să se examineze pe sine însuși, a cărui atitudine asupra vieții sunt modelate după standardele uzuale, care este mulțumit cu sine însuși. Aici apare funcția duhovnicului de a zgudui această atitudine de „mic burghez”, de a-i arăta penitentului adevăratele dimensiuni creștine ale perfecțiunii, de a-l provoca cu ideea de conflict constant (cu sine însuși). Viziunea creștină a vieții este un tragică și cu cât mai puțini oameni realizează acest fapt, cu atât mai mult nu mai există speranță pentru creștinizarea slăbitei vieți a Bisericii centrate pe atitudinea socială.

Un îndemn final încheie acest dialog. În el preotul trebuie să-l cheme pe penitent la o *schimbare* necesară. Dumnezeu nu iartă dacă omul nu *dorește* o viață mai bună, dacă nu se decide să lupte cu păcatele sale, dacă nu începe să urce spre Dumnezeu. Ceea ce e cu neputință la oameni, la Dumnezeu este cu putință. Acest ultim îndemn trebuie să fie un act al credinței: străduiește-te și Dumnezeu te va ajuta pentru că El a promis că o va face...

Și după aceea, doar după aceea, vine *iertarea* – ca desăvârșire, împlinire a tuturor celorlalte lucruri menționate mai sus: pregătire și efort, predică și cugetare, îndemnare și mărturisire. Repet: din punct de vedere ortodox nu există iertare acolo unde nu există pocăință. Dumnezeu nu îl acceptă pe omul care nu vrea să vină și „venirea” este tocmai pocăința, actul „transformării”, o schimbare reală și critică a întregii atitudini a omului. A gândi că iertarea este o „putere” absolută, validă și eficientă ori de câte ori o rostește un preot, nu este altceva decât devierea de la Ortodoxie într-un sacramentalism magic și într-un „juridism” denunțate de întregul duh și de întreaga tradiție a Bisericii Ortodoxe.

7. Prin urmare, iertarea trebuie, dacă este nevoie, să fie refuzată dacă un om

- nu este creștin ortodox, respinge deschis învățăturile esențiale ale Bisericii;
- refuză renunțarea la o evidentă *stare de păcat*: de exemplu: adulter, furt, exercitarea unei profesii necinstite, etc.;
- își ascunde păcatele sau nu vrea să le recunoască ca păcate.

Trebuie să ne amintim că refuzarea iertării nu este o pedeapsă. Chiar excomunicarea în Biserica primară era pronunțată cu nădejdea vindecării omului. Pentru că scopul Bisericii este de a mântui, nu de a judeca sau condamna. Preotul trebuie să contempleze întotdeauna la întreaga soartă a omului, să lupte spre schimbarea omului și nu numai să îndeplinească o normă formală de justiție. Știm că Bunul Păstor le lasă pe cele 99 de oi drepte pentru a salva una. Acest fapt îi acordă mare libertate preotului care trebuie să-și îndeplinească slujirea conștient, trebuie să se roage înainte de a decide ceva și niciodată nu trebuie să se mulțumească cu o conformitate exterioară, cu „reguli” și „prescripții”.

Mai, 1961

St. Vladimir's Seminary Quarterly, Vol. 5, No. 3, Fall, 1961, pp. 38-44.